

Het “Heerlijke buitenleventje” van de jonge Jac. P. Thijsse in Woerden (1873-1877)

Fluitenkruid “Thijsse-nummer”

Speciale uitgave naar aanleiding van de KNNV-tentoonstelling
over Jac. P. Thijsse als Woerdenaar

Koninklijke Nederlandse Natuurhistorische Vereniging
Afdeling Stichts-Hollandse Polderland (Woerden e.o.)

Inhoud

Voorwoord	1
Van de redactie	3
Thijssse als Woerdenaar	4
Thijssse en de Verkade albums	10
Thijssse en Natuurbescherming	13
Eerbetoon nagedachtenis	15
Thijssse en de molen van Breeveld	18
Iedere molen zingt zijn eigen lied	19
Thijssse en de natuureducatie	21
Thijssse: een groot Nederlander	23
Thijssse in Brons	25

Kopij graag inleveren vóór 1 december bij de redactie:
redactie@stichts-hollandse-polderland.knnv.nl

Fluitenkruid is een kwartaal uitgave van de
afdeling "Stichts-Hollandse Polderland van de
KNNV

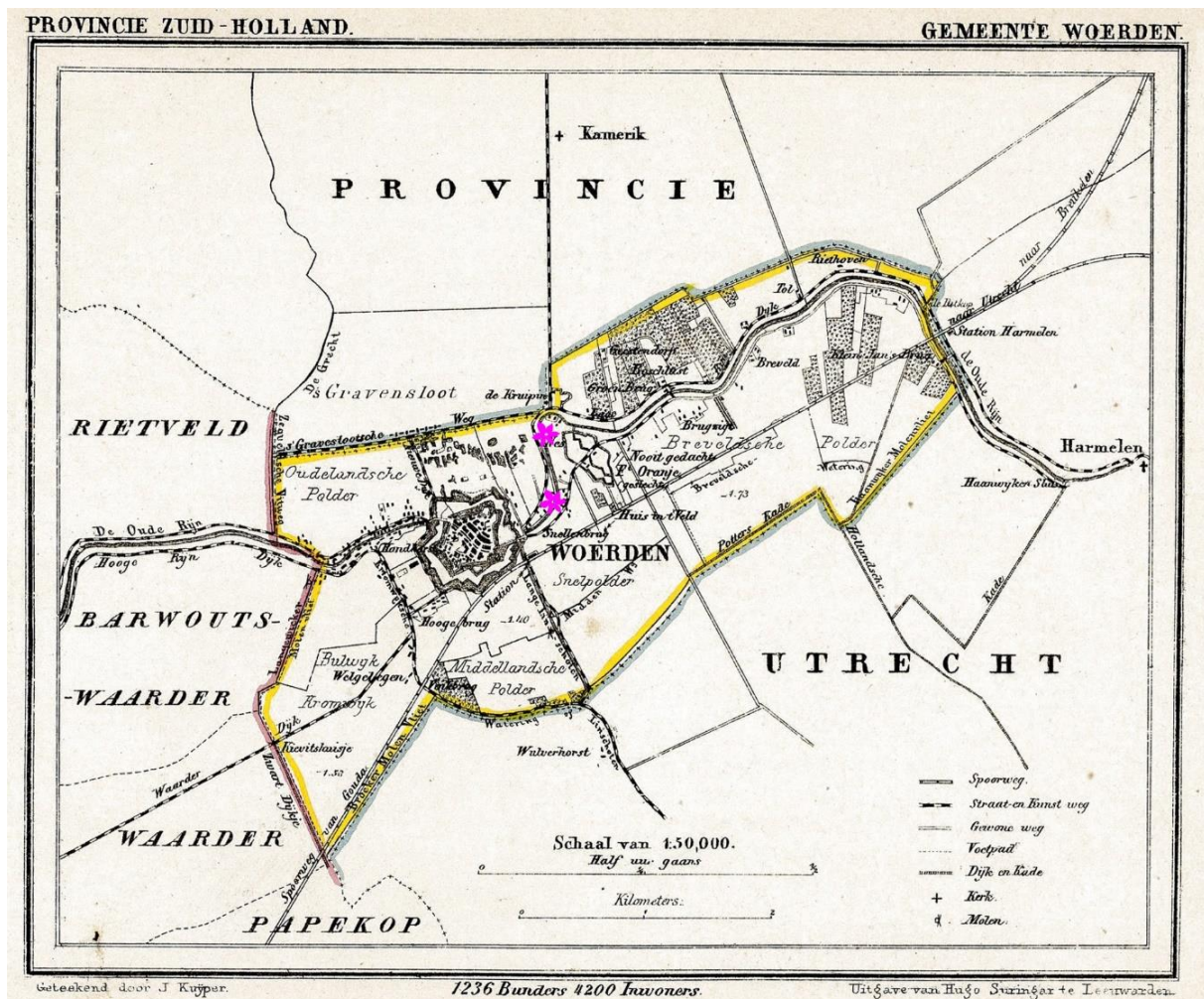
Contactadres: secretaris@stichts-hollandse-polderland.knnv.nl

Voorwoord

Jac. P. Thijsse: zijn heerlijke buitenleven in Woerden

De naam Jac. P. Thijsse klinkt de (oudere) natuurliefhebber als muziek in de oren. Wat hebben we niet allemaal aan hem te danken. Allereerst het behoud van het Naardermeer – een monument onder de vele waardevolle natuurgebieden van Nederland – dat de aanzet vormde tot de oprichting van de Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten (22 april 1905).

Zijn liefde voor en kennis van de natuur waren zo groot dat hij een onuitputtelijke bron bleek in woord en geschrift om de mensen op de schoonheid en de wondere wereld van de natuur te wijzen. Hij was een boeiend verteller en onderhoudend schrijver. Vele boeken verschenen van zijn hand en de uitgave van de serie Verkade-albums was een gouden greep. Met zijn toegankelijke verhalen en de te sparen plaatjes voor de albums bracht hij jong en oud terug naar de natuur. En dat sloeg aan!

Kaart Woerden 1868: Thijsse woonde aan de Oudelandseweg en in de Nes

Tot op heden kunnen wij in ons volle landje met velen genieten van wat de natuur in de verscheidenheid van onze landschappen te bieden heeft aan rust, ruimte, schoonheid en verwondering. Bewust of onbewust voelen we ons daar al gauw een heel ander mens, weg van de hectiek, van de zorgen en de stress. We komen daar als het ware opnieuw tot leven: recreatie.

Waar de natuurbeschermingsinstituten als Natuurmonumenten waardevolle natuurgebieden aankopen, beschermen en beheren daar kunnen wij in het spoor van Thijsse heerlijk rondlopen. Dat hebben wij aan hem te danken.

Wat veel mensen waarschijnlijk niet weten is dat Thijsse zijn jongensjaren in Woerden doorbracht. Daar genoot hij, zoals hij zelf schreef, volop van het heerlijke buitenleven. Zijn kameraden en hij speelden als Batavieren in de “wildernissen” achter Zegveld en als hij spijbelde van school zwierf hij door de polder, zelfs wel tot aan Kockengen toe. Met een zelfgemaakte hengel ving hij visjes in de Oude Rijn of plukte hij handenvol bloemen voor thuis.

Zijn mooiste belevenis toen, in de peppels rond een onbestemd rommelveldje, was toch wel het zien van een grote groep wielewalen, grote gele vogels met zwarte vlerken en rode snavels die “*gele wiewouw, gele wiewouw*” naar elkaar riepen. Nu zien we hoogst zelden nog een wielewaal, maar ook toen moet het een bijzondere waarneming geweest zijn, want zo nu en dan wordt dit voorval nog in vogelboeken aangehaald.

Jac. P. Thijsse was een pionier op het gebied van natuurbescherming, natuurbeleving en natuuropvoeding. Met gepaste trots willen we hem dan ook opnemen in de lijst van “ereburgers” van Woerden. Als eerbetoon aan hem is onze tentoonstelling en dit nummer van Fluitenkruid aan hem gewijd.

Dammis van 't Zelfde

Opening tentoonstelling

Van de redactie

Fluitenkruid verschijnt deze keer in een ander jasje. In plaats van een gewone Fluitenkruid is het een speciaal Thijsse-nummer geworden.

De aanleiding hiervoor was dat het deze keer de beurt was aan onze KNNV-afdeling om een tentoonstelling te organiseren en dat er gekozen was voor het thema: “Thijsse als Woerdenaar”. Immers, Thijsse had als jongetje een heerlijk leventje gehad in de Woerdense natuur. Bovendien was het vorig jaar 150 jaar geleden was dat Jac. P. Thijsse geboren was.

Speciaal voor de tentoonstelling is een comité gevormd. Er kwamen allerlei ideeën naar boven: hoe de tentoonstelling in te richten, wat komt er in ons Thijsse-nummer en zelfs of het mogelijk was een korte film te maken. Voor dat laatste werd er al gauw aan Arnold Miltenburg gedacht, die met veel enthousiasme een sfeervol document heeft gemaakt. Dammis van 't Zelfde is de verteller in de film. De film duurt een kwartier en is gedurende de tentoonstelling te bewonderen in NME-Centrum InBredius. De tentoonstelling duurt tot 16 november 2016 en is geopend op woensdag- en zondagmiddag van 13.00 uur tot 16.00 uur.

De artikelen voor dit speciale nummer:

In het voorwoord van Dammis van 't Zelfde kunt u op de oude kaart van Woerden zien waar Thijsse gewoond heeft. Gerard Stout heeft ooit in 1995 na veel uitzoekwerk een zeer boeiend verhaal geschreven, het is in z'n geheel opgenomen. Paul Mullié heeft het Verkade verhaal uitgediept en Thijsse's belang voor de Nederlandse natuurbescherming belicht. Een nagedachtenis uit Natura maart 1946 is in z'n geheel overgenomen. Het zal ook nauwelijks bekend zijn dat Thijsse als jongetje speelde bij de molen van Breeveld, nu bekend als het gemaal van Breeveld. In een molenboek uit 1976 stond hierover een interessant artikelje. Verder zijn er een tweetal artikelen over Thijsse opgenomen van Thijsse-kenner Hans van Os. In het laatste artikel wordt de aandacht gevestigd op het bronzen beeld dat door Taeke Friso de Jong is gemaakt en dat op Texel te bewonderen is.

De volgende Fluitenkruid verschijnt weer normaal, dus op 1 januari 2017.

Koos van Brakel

Jacob P. Thijssse als Woerdenaar

(uit *Fluitekruid juli 1995* - door Gerard Stout)

Ongetwijfeld zullen er lezers zijn, die bij het zien van dit opschrift bedenkelijk kijken. Mag je een befaamd man, die als kind enkele jaren in onze woonplaats heeft doorgebracht, wel zo noemen? Met evenveel recht kun je spreken van Thijssse als Maastrichtenaar, Amsterdammer of als Texelaar - Immers in vele plaatsen heeft deze pionier in de natuursport korter of langer gewoond. Misschien komt het wel hierdoor dat wij, Woerdenaars, het als een eer beschouwen, dat ook deze vermaarde man als jongen eens door onze straten heeft gelopen, hier op school is geweest en zijn hart heeft kunnen ophalen aan alles wat de natuur in de omgeving van Woerden te zien en te genieten bood.

Mogen wij het niet zo stellen, dat Thijssse's jeugd, voor een belangrijk deel doorgebracht in onze contreien, mede bepalend is geweest voor zijn verdere leven?

De vele herinneringen uit die tijd, nagelaten door de grote man zelf in zijn boeken en albums, geven ons daarom alleen al het recht Thijssse te beschouwen als Woerdenaar.

In de zomer van 1873 kwam het gezin Thijssse vanuit de vestingstad Grave naar Woerden en bij die gebeurtenis, vertelt Kees Hana, beleefden de jongens een kostelijk avontuur: verhuizen per schip! Dat moet in die vrachtautoloze dagen nog een heel praktische methode zijn geweest - en voor de jeugd natuurlijk een grandioos feest. Vader Jacobus was beroepsmilitair en werd als sergeant-majoor administrateur overgeplaatst naar Woerden.

Ons stadje was na de Frans-Duitse oorlog (1870) een belangrijke garnizoensplaats geworden en bezat één van de drie Centrale Magazijnen van Kleding en Uitrusting. Daarbij behoorde tevens het beheer over het tentenmateriaal in gebruik bij het Nederlandse leger. Eerst kwam het gezin Thijsse aan de Oudelandseweg te wonen, daar waar nu het huisnummer 28 is.

Een klein jaar later verhuisden Ko (Jac. P.), Willem, Jan en Karel met hun ouders naar een huis aan de Nes achter de Utrechtsestraatweg, gelegen in de "Snellelanden". Toentertijd kon men vanaf de Snellerburg nog vrijelijk de polder in kijken.

Kennelijk waren de lessen van meester Van der Velden niet altijd interessant voor de kleine Ko en won de vrije natuur het van het duffe schoollokaal. "-Toen we vroeger als kwajongens in Woerden woonden was Kockengen voor ons het einde der aarde, het Ultima Thule naar deze kant. Als je gewoon spijbelde, dan spijbelde je naar Kamerik, daar was een schooltijd mee gemoeid. Gingen er twee schooltijden mee verloren, dan haalde je Teckop en dat was al een hele heldendaad, maar als je 't eens goed deed met nog te laat thuiskomen er bij en een zeer bijzonder extra pak slaag, dan had je Kockengen gehaald." (*Album De Vecht 1915*).

Ook de wildernissen achter Zegveld waren in trek bij de jonge avonturiers. Als Batavieren in hun uitgeholde boomstammen punterden ze er in allerlei wrakke vaartuigjes rond. "-Vechten en jagen schijnt onze hoofdbezigheid geweest te zijn. Het pijlkruid en de egelskop gaven dan prachtige kogels, niet met één punt, maar met vijftig, honderd puntjes. Ik

meen, dat we een afspraak hadden, om elkaar niet ermee in het gezicht of op de handen te raken. We waren net ruwe Germanen, maar we hadden toch al enige neiging tot beschaving en zachtheid van zeden. Deze bleek ook uit de omstandigheid, dat we handen vol bloemen thuis brachten en alle beschikbare vazen en kannen in gebruik hadden voor onze bonte lievelingen; om nu nog niet eens te spreken van emmers en kommen gevuld met de buit onzer vistochten. Wat een heerlijke tijd en wat een geduldige ouders!"- (*Door het rietland 1914*).

Maar ook dichterbij huis viel wat te beleven en wij kunnen het ons nauwelijks voorstellen dat ruim honderd jaar geleden in de graskanten van de Oude Rijn Maartse viooltjes talrijk voorkwamen.

"- Als 't maart werd, dan gingen wij jongens er altijd op uit met een zakmes en een bloempot, om viooltjes te steken. Ik herinner mij nog hoe we zochten op een kleiig plekje langs de Oude Rijn, jaar in jaar uit, en altijd vonden wij er. Je sneed dan met je mes in een kring rondom 't polletje, zodat je een afgeknotte kegel kreeg, die juist in de bloempot paste; ik voel nog het inpersen van die vette klei.

En hoe aardig stonden de enkele grassprietjes om 't plantje; een paar donkerblauwe bloempjes verspreidden hun geuren, andere waren nog in knop, we konden altijd wel een maand lang plezier van ons potje hebben. Er waren nogal veel kinderen die daar viooltjes haalden, maar gelukkig was de voorraad groot genoeg.-“ (*De bonte wei 1911*).

Eén van de voorvallen uit Thijsses' jonge jaren die de meeste indruk op mij heeft gemaakt, is dat met de Wielewalen. Het is bijna ongelooflijk, dat deze schaarse prachtvogels zich toen in grote getalen verzamelden in bomen en bosschages aan de Nes om zich naderhand te verspreiden naar hun broedplaatsen. Jac. P. Thijsses beschrijft deze jeugdherinnering in een prachtig verhaal dat voorkomt in het door hem geschreven boek "*Het Vogeljaar*" (1904).

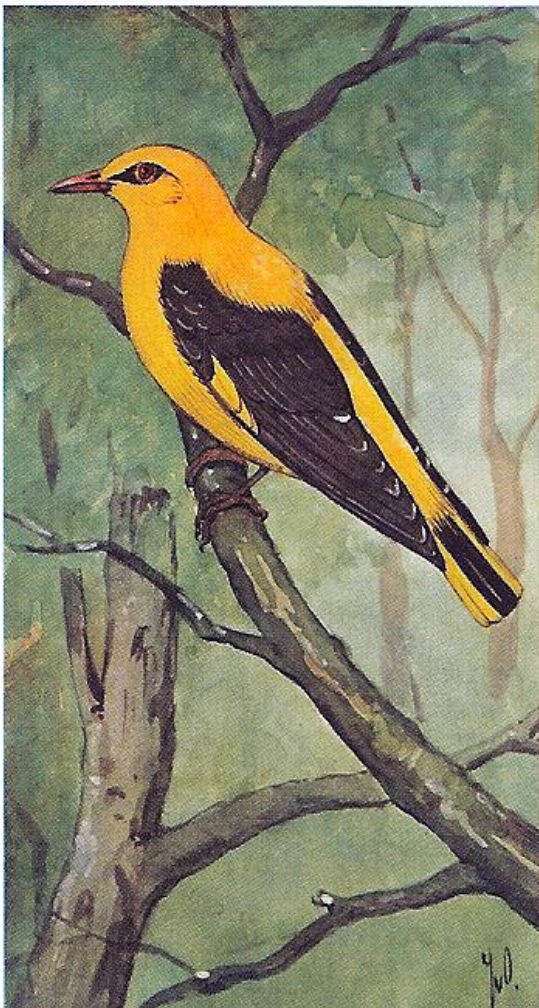
“- Een dikke dertig jaar geleden woonden wij een kwartiertje buiten Woerden aan de Oude Rijn, en daar hadden wij schooljongens een heerlijk leventje. Er was natuurlijk een boomgaard en een tuin, bossen met bramen en wilde aardbeien en dan ook nog de rivier, vijvers en sloten, waar je met het allergebrekkeligste vistuig van de wereld nog allerlei aardige vissen en andere waterdieren kon vangen. Weilandten, graanvelden, moestuinen, klei-afgravingen, het jaagpad, een rozenhaag en een veldje, waar welriekende viooltjes groeiden onder hoge eikenbomen, verschaffen ons het hele jaar rijkdom en genoeg.

Dicht bij ons huis lag een kampje, waar wij altijd speelden. Het was geen akker of weide, maar een soort van opslagplaats waar allerlei dingen verschenen en verdwenen, zonder dat wij echt wisten waar ze vandaan kwamen en wie ze weer weghaalden. Nu eens lagen er enorme graan- en hooischelven, dan weer stapels peppel- en wilgestammen, soms ook ladingen "Amsterdamse vullis" en ook wel hopen oud ijzer en gebroken machinerieën of hele rijen van mooie rood en blauw geschilderde landbouwwerktuigen.

Een enkele maal toefde er een troep zigeuners; er was altijd wat te zien en te beleven op dat kampje al was het alleen maar onze vrolijke troep, bezig met

vechten, knikkeren of slootje springen. Er lagen mooie sloten omheen en hoge peppels vormden er een geschikt gordijn. Het was dan ook volkomen in den haak, dat daar op een mooie meimorgen een hele troep onbekende vogels verscheen. Op 't kampje kon alles gebeuren. Wat een drukte!

Grote gele vogels met zwarte vlerken en rode snavels vlogen heen en weer in de peppels, en zaten elkaar na tot in de hoogste toppen. De hele buurt kwam er aan te pas, de klompenmaker, de visser, de rietdekker, de boer en al heel gauw was er een deskundige bij, die verklaarde dat het gele wiewouws waren, waarin hij dan ook volkomen gelijk had. Er bestond ook niet de minste twijfel om het te betwijfelen, want als zo'n gele vogel tussen twee stoeipartijen even

rustig mocht zitten tussen de bladeren, dan riep hij helder en duidelijk "gele wiewouw, gele wiewouw". Uit een andere boomtop antwoordde een van zijn kornuiten: "gele wiewouw" en aan 't bewegen van de blaren kon je zien dat ze zich tot elkaar voelden aangetrokken.

De volgende dag kwamen er nog meer en nu waren er ook wijfjes bij, die de schitterend gele kleur missen, maar groenachtig zijn, met bruine lengtestrepen, zodat je ze tussen de groene blaren haast niet zien kunt.

Nu was het vechten en roepen en schreeuwen dubbel zo erg en ondernemende geesten onder ons zonnen al op middelen, om die prachtige vogels te vangen. Maar na een paar dagen werd het al kalmer en kalmer, de paren hadden zich verspreid, niet één was er op het kampje gebleven, doch overal in ons wandelgebied hoorden wij de hele zomer door de malse roep, ofschoon wij de vogels zelve maar zelden te zien kregen."

De laatste episode uit de Woerdense tijd die ik heb kunnen vinden, speelt zich opnieuw af langs de Oude Rijn. Wel wordt hier een naam genoemd, die waarschijnlijk te maken heeft met het ons bekende Bos van Barten, officieel Boschlust geheten en dat gelegen is in Geestdorp tegenover het grote tuincentrum. De hoofdpersoon in het verhaal, buur Teun, spreekt van het Bos van Teijlingen en die naam komt voor in onze vaderlandse geschiedenis. Ridder

Willem van Teijlingen was een figuur ten tijde van Herman van Woerden (ca. 1280).

De Van Teylingenweg naar Kamerik is misschien naar hem genoemd, maar voor ons verhaal doet het er niet toe.

"Dat is een mooie bamboe en een goede sim ook. Nu moet je nog een hazelroe voor topeind zien te krijgen, dan heb je een beste hengel."

"Wat is een hazelroe, buur Teun?"

"Wel, een tak van een hazelaar, van de struik, waar de hazelnoten aan groeien."

"Zijn die dan zo taai en sterk?"

"Ja, dat wel, maar er is nog iets: een hazelaar trekt de vis aan; je vangt er tweemaal zoveel mee als met een gewone hengel; de hazelaar brengt geluk en rijkdom aan. In 't bos van Van Teijlingen daar groeien er wel; ik zal je wel een mooie tak meebrengen."

"Je moet acht jaar zijn, of je nog duidelijk herinneren, dat je het was, om te beseffen, hoe gelukkig ik mij door deze woorden van buur Teun gevoelde.

"Kreupele Teun" noemde de jongens hem; hij was eens bij 't houthakken door een vallende olm getroffen. Behalve houthakker was hij nog visser, jager, spoorwegwerker, en voor ons, jongens, de hoogste autoriteit in zake alles wat dieren en planten en 't heerlijke buitenleven betrof. Hij bezat twee roeiboten, wist precies waar de wilde aardbeien groeiden en gebruikte nooit lucifers. Als hij zei, dat een hazelroe vissen aantrok, dan was het ook zo. Hij had ook huislook op het dak van zijn huisje laten groeien, als middel tegen het inslaan van de bliksem en de bliksem was nog nooit bij hem ingeslagen.

Toen ik dus een paar dagen later de hazelroe op mijn hengel had, verwonderde ik mij er volstrekt niet over, dat ik de eerste de beste avond een paar dozijn Steenkarpetjes thuisbracht. Dat de Oude Rijn een visrijk water is, en dat een andere jongen met een gewone wilgenstok, een draad garen, een oude kurk en een kromgebogen speld nog meer ving dan ik, daar dacht ik niet aan: Teun had gezegd, dat de hazelroe het geluk aanbracht. Toch is er nog vis in de Oude Rijn overgebleven. Later ben ik er ook over gaan nadenken, waarom Teun zelf geen hazelroe gebruikte, maar altijd met zegen of kruisnet viste en waarom hij of ik nooit schatrijk geworden zijn, of verborgen schatten gevonden hebben, en eerst veel later ben ik te weten gekomen waar dat aan ligt." - (*Herfst 1908*).

Eigenlijk zou nog een verhaal moeten volgen, een herinnering die eveneens afkomstig is uit het Verkade's album Herfst. Het gaat over hazelnoten, een soldatentrommel en twee Franciscaners. De leeftijd die Thijsse hier noemt klopt echter niet met zijn komst naar Woerden in 1873.

Na vier jaar kwam er aan die plezierige tijd in Woerden een eind en verhuisde de familie Thijsse naar Amsterdam. Dat was een hele overgang en het valt te begrijpen dat Thijsse nog heel vaak aan Woerden dacht. Ik kom terug op de vraag die ik aan het begin van mijn inleiding heb gesteld: "Mag je Jac. P. Thijsse, wiens vijftigste sterfdag we dit jaar herdenken, een Woerdenaar noemen?"

Vele lezers zullen het nu met me eens zijn, dat onze stad toch wel het recht heeft om deze grote man van de natuurliefde, de natuurstudie en de natuurbescherming in Nederland met dezer naam te betitelen.

Literatuur:

Verkade's albums: Herfst 1908, De bonte wei 1911, De Vecht 1915.

Door het rietland: E. Heimans en Jac. P. Thijsse 1914

Het Vogeljaar: Jac. P. Thijsse 1904

Roerdomp speciaal nummer Jac. P. Thijsse 1865 - 1945: art. Nic, Plomp maart 1965

Feest in de natuur: Kees Hana 1965

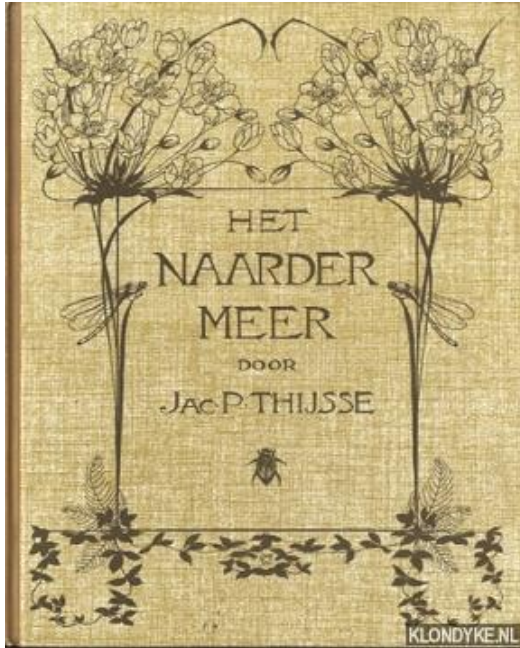
De foto's zijn uiteraard niet uit Fluitekruid (oude spelling zonder n)1995.

- *Koeien in het polderland en egelskop – Koos van Brakel*
- *Maarts viooltje – Marijke van Damme*
- *Wielewaal – overgenomen uit een Verkade album*
- *Thijsse met schepnetje – uit Arnolds Thijssefilm*
- *Grutto – Dammis van 't Zelfde*

Jac. P. Thijssse en de Verkade albums

(door Paul Mullié)

Het begin.

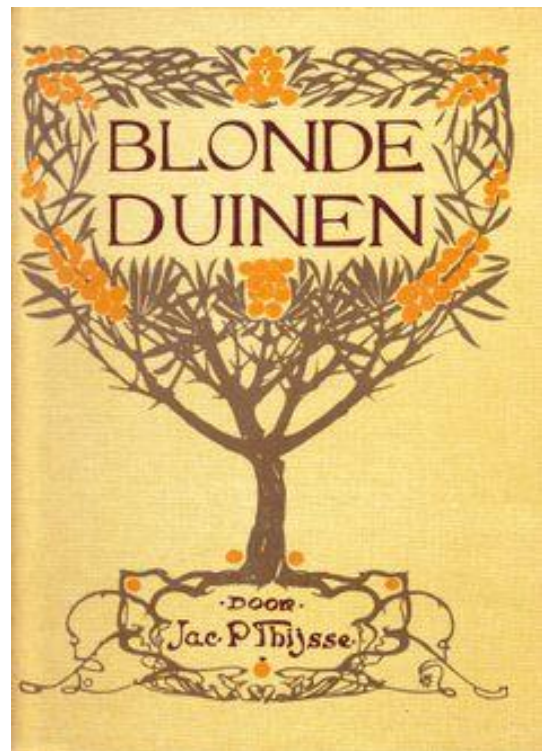
Het succes van de Verkade albums van Thijssse begint in 1906. Dit is het jaar waarin door de inzet van Thijssse en zijn vriend Heimans het Naardermeer, dat door Amsterdam bedoeld was als vuilstortplaats, wordt aangewezen tot natuurgebied.

De Stoom Brood & Beschuitbakkerij van de firma Verkade uit Zaandam is al sinds begin 1900 actief bezig met bijverpakte plaatjes bij hun artikelen. Verkade volgt hiermee het voorbeeld van de Keulse chocoladefabriek Stollwerk, die sinds 1897 kunstreproducties bij hun artikelen verpakt.

Verkade wil graag albums over dieren, planten of vogels met plaatjes verpakt bij de Verkade producten als beschuit en koekjes gaan verzorgen en men heeft daarvoor het oog laten vallen op Jac. P. Thijssse. Begin 1905 is er een eerste gesprek tussen Verkade en Thijssse.

Als het Thijssse te lang duurt voordat Verkade met een voorstel over de brug komt gaat hij via zijn natuurrubriek in het Algemeen Handelsblad druk uitoefenen op Verkade. In 1906 verschijnt het Verkade album “Lente”, geschreven door Jac. P. Thijssse.

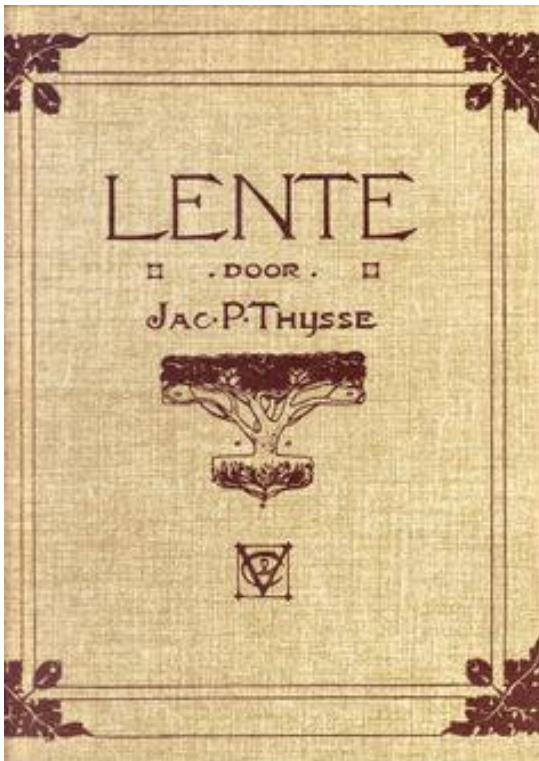
Uit het voorwoord van de firma Verkade in dit album, blijkt dat Verkade commercie en idealisme wil koppelen. Een grote schare van lezers moet zijn natuurkennis kunnen vergroten en er moet bij hen daardoor liefde voor de natuur ontstaan! Een belangrijk uitgangspunt voor Verkade is ook dat de albums smaakvol en artistiek

verantwoord moeten zijn en dus worden voor de plaatjes echte kunstenaars benaderd.

Verkade doet met de albums een gouden greep. De omzet stijgt, de winst groeit, de naamsbekendheid groeit ook! Maar ook Thijsse boekt winst. Verkade zorgt voor een sterke groei van de bekendheid van Thijsse en hij wordt een Bekende Nederlander!

De eerste albums

Het eerste door Thijsse geschreven album heet *Lente* en is geïllustreerd met 144 plaatjes, die zijn gemaakt door L. Wenckebach, Van Oort en Jan Voerman Jr.

Snel volgen andere albums, *Zomer*, *Herfst en Winter*. De vraag naar albums en plaatjes groeit en snel daarop volgt het album *Blonde Duinen* in juni 1910 en in 1911 *De Bonte Wei*.

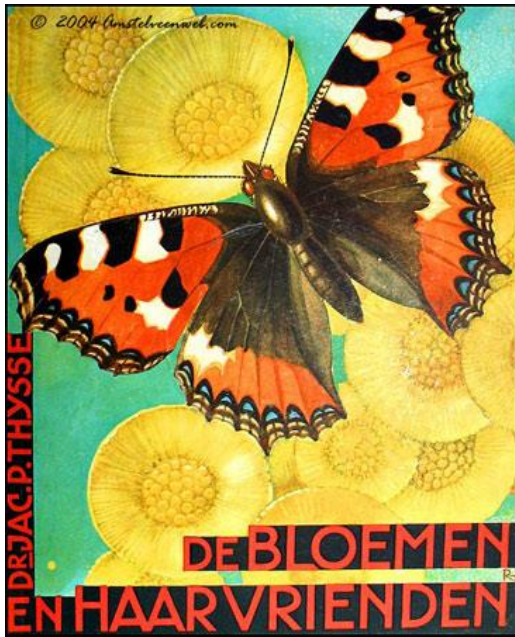
In 1912 verschijnt het album *Het Naardermeer*, zeven jaar na aankoop door Natuurmonumenten, de natuurvereniging waarvan de oprichting door Thijsse en Heimans tot stand is gebracht! In 1913 verschijnt *Bosch en Heide*.

Ondanks de Eerste Wereldoorlog, zijn ook in deze periode nieuwe albums verschenen. In 1914 *Langs de Zuiderzee* en daarna verschijnen de albums *De Vecht* en *De IJssel*.

Het laatste album in deze serie is *Friesland*.

Na 1918 wordt door Verkade de uitgave van door Thijsse geschreven albums op een zacht pitje gezet. Verkade geeft de voorkeur aan andere schrijvers en andere onderwerpen. Zo laat Verkade de Artis medewerker en latere directeur, A. Portielje enkele boeken schrijven.

In 1926 verschijnt van Thijsse het album *De bloemen in onze tuin* en in 1937 het album *Onze groote rivieren*. De tekst die Thijsse in 1938 gereed had voor het album *Vogelzang* wordt pas in 1965 door Verkade uitgegeven ter gelegenheid van de 100^e geboortedag van Thijsse.

Thijssse is bij een groot aantal mensen vooral bekend geworden door de Verkade Albums !

Het aantal plaatjes dat Verkade heeft uitgebracht voor de albums ligt tussen de een en twee miljard !

De plaatjesalbums bevorderden niet alleen de verkoop van Verkade producten maar versterkten heel nadrukkelijk de financiële basis voor het gezin Thijssse. Hun riante woning in Bloemendaal was daarvan een duidelijk teken !

(Met dank aan Seitzo Dijkhuizen en zijn biografie over Jac. P. Thijssse)

Jac.P.Thijssse en Natuurbescherming

(door Paul Mullié)

Het rustige leven van Jac. P. Thijssse – de leraar die veel wandelt en zijn belevenissen in de natuur verwerkt in artikelen in het *Algemeen Dagblad* verandert radicaal als Thijssse zich in 1904 openlijk zeer boos maakt over de plannen van de gemeente Amsterdam voor het **Naardermeer**.

Thijssse vindt het plan van de gemeente Amsterdam om het Naardermeer te gebruiken als stortplaats voor het huisvuil van Amsterdam ronduit *schandalig!!* Thijssse komt voor zijn mening openlijk en nadrukkelijk uit o.a. via artikelen in het *Algemeen Dagblad* en het tijdschrift *De Levende Natuur!*

Naardermeer (M. A. Koekoek)

Hij maakt zijn lezers duidelijk dat dit plan van de gemeente Amsterdam een *zeer slecht plan* is en dat het Naardermeer geen waardeloze plas is, maar een kostbaar natuurgebied dat behouden moet blijven.

De inspanningen van Thijssse en zijn “natuurvriend” Heimans hebben geleid tot de oprichting van de ***Vereniging Natuurmonumenten*** in 1905! De artikelen

van Thijsse tegen het dempen van het Naardermeer met Amsterdams huisvuil hebben succes! De Amsterdamse Gemeenteraad discussieert op 14 december 1904 langdurig over de plannen t.a.v. het Naardermeer en in de daarop volgende stemming wordt het “*dempingsplan*” met twintig tegen achttien stemmen verworpen. Als Thijsse

dit verneemt is hij tevreden, maar betwijfelt toch of zijn inzet dit heeft bewerkstelligd.

In het tijdschrift van de *Levende Natuur* schrijft Thijsse in een lang artikel : “*Voorlopig is het ergste gevaar voor het Naardermeer geweken*” In 1906 kan *Natuurmonumenten* door het afsluiten van een laagrentende lening voor 160.000 gulden eigenaar worden van het Naardermeer.

Op 3 september 1906 wordt het Naardermeer door de eigenaren overgedragen aan de Vereniging Natuurmonumenten en is daarmee als eerste natuurmonument in Nederland in veilige handen!

De oprichting van de Vereniging Natuurmonumenten is duidelijk het begin van de natuurbescherming in ons land. Het besef dringt door dat er meer natuurgebieden in het land zijn die bescherming nodig hebben.

De vereniging moet groter en sterker worden en Thijsse doet daar veel voor! In lezingen en artikelen legt hij steeds de nadruk op het belang van Natuurmonumenten en roept zijn luisteraars op lid te worden! Dit heeft effect en thans telt de vereniging meer dan 700.000 leden en beheert meer dan 300 natuurgebieden.

(Met dank aan Sietzo Dijkhuizen's boek Jac. P. Thijsse)

Foto Grutto – Dammis van 't Zelfde

Uit Natura maart 1946

EERBETOON NAGEDACHTENIS Dr. JAC. P. THIJSSSE

Op 8 Januari 1945, midden in den moeilijksten oorlogswinter, is Dr. Jac. P. Thijsse te Overveen overleden, ruim 79 jaar oud.

Het lag in de bedoeling van zijn vele vrienden hem op zijn tachtigsten verjaardag, 25 Juli 1945 te huldigen door hem een feestuitgave aan te bieden, die artikelen zou bevatten over veldbiologie, natuurbescherming enz., onderwerpen, welke Dr. Thijsse zoo bijzonder na aan het hart lagen.

Wij zijn niet meer in de gelegenheid geweest hem dit genoeg te doen; wij kunnen alleen nog zijn nagedachtenis eeren.

Met Thijsse is een der groote mannen van ons land heengegaan. Hij was een hartstochtelijk liefhebber van de studie der levende natuur en wist de belangstelling voor onze flora en fauna ook bij anderen op te wekken, dank zij zijn boeiende en geheel eigen manier van schrijven en spreken.

In de eerste boekjes, die hij tezamen met zijn vriend E. Heimans in het licht gaf, stelde hij zich reeds de beschrijving van de natuurlijke levensgemeenschappen van ons land ten doel: In sloot en plas, Hei en dennen, In de duinen enz. In die jaren werd ook het tijdschrift „De Levende Natuur" opgericht, waardoor Heimans en Thijsse contact hoopten te verkrijgen met andere natuurliefhebbers. Tot

op het laatst is de redactie van dit blad door Thijsse met bezieling gevoerd en de schat van gegevens, die hij gedurende bijna een halve eeuw heeft helpen vergaren, bewijst in hoe ruime mate die medewerking is verleend. Om het steeds groeiend aantal natuurliefhebbers van voorlichting te dienen, werden nu ook gemakkelijke determineerboeken uitgegeven, i.c. de Geïllustreerde flora van Nederland, het Vogelboekje e.a. Van haast nog grooter belang waren de Verkade's albums, waarvan er 18 door Thijsse werden geschreven en die een buitengewoon aantrekkelijken en origineelen vorm van populariseering der natuursport vertegenwoordigen.

Voorals vogels, bloemen en de bloemen-bezoekende insecten (speciaal de bijen, wespen en zweefvliegen) hadden Thijsse's groote belangstelling; het behoeft ons dus niet te verwonderen, dat „Het Vogeljaar", „Het intieme leven der vogels" en „Omgang met planten" tot zijn beste werken behooren. Deze boeken stempelen hem tot den grondlegger der veldbiologie in ons land.

Niet minder belangrijk zijn Thijssse's natuurhistorische landschapsbeschrijvingen, zoals die o.a. voorkomen in het seriewerk „Nederlandsche Landschappen" (handleiding bij aardrijkskundige wandplaten), in verschillende Verkade's albums en in zijn, in 1943 verschenen studie over „Onze Duinen"; zij hebben ons het eigen land leeren zien en apprecieeren. Knap waren ook zijn wekelijksche bijdragen in „De Groene Amsterdammer" van 1914—1934. Het spreekt haast van zelf, dat een natuurliefhebber als Thijssse een werkzaam aandeel moest krijgen bij de bescherming van de natuur. Hij werd een der voormannen van dit streven en haar onovertroffen propagandist. Er zij hier slechts aan herinnerd, hoe Thijssse in 1905 tot de oprichters behoorde van de Vereeniging tot Behoud van Natuurmonumenten in Nederland, waarvan hij langer dan 30 jaren achtereen in de functie van eersten secretaris de

aantrekkelijke verslagen schreef en de jaarvergaderingen door zijn levendige persoonlijkheid tot feestelijke bijeenkomsten maakte.

Tot zijn dood bleef hij in natuurbeschermingskwesities een mentor voor de jongere generatie. Niet alleen het lezen van zijn geschriften, ook „omgang met Thijssse" werkte verkwikkend, want Thijssse tintelde van geest, levensblijheid en vertrouwen in zijn medemenschen en in de toekomst. Het heeft Thijssse tijdens zijn leven niet aan waardeering ontbroken. In 1922 verleende de Amsterdamsche universiteit hem het doctoraat honoris causa in de wis- en natuurkunde; ter gelegenheid van zijn zestigsten verjaardag gaf men hem de gelegenheid, in het Bloemendaalsche bosch

een bloemen- en vogeltuin: Thijssse's Hof, te stichten. In 1935 kreeg de 70-jarige van zijn vrienden en vereerders een vogelbroedplaats op Texel cadeau, genaamd Thijssse's Fienweid, welk terrein door den jubilaris werd overgedragen aan de Vereeniging tot Behoud van Natuurmonumenten.

En thans is het oogenblik gekomen hulde te brengen aan Thijssse's nagedachtenis: zijn naam mag niet vergeten en zijn werk moet voortgezet worden. Het bleek niet mogelijk onder de tegenwoordige omstandigheden op korten termijn een passende hulding te verwezenlijken. Daarom hebben de ondergeteekenden gemeend het initiatief te moeten nemen tot de stichting van een permanent fonds, het „*Dr. Jac. P. Thijssse-fonds*", dat tot algemeen doel zal hebben de voortzetting van het levenswerk van Dr. Thijssse, hetwelk, zoals

boven uiteengezet is, gericht was op het bevorderen van natuurliefde, natuurstudie en natuurbescherming.

Het Comité overweegt eenerzijds de bijeen te brengen gelden te gebruiken bij het verwerven van een natuurmonument, waaraan de naam van Thijssse verbonden zal worden, anderzijds deze gelden te reserveeren voor de inrichting van een speciale Heimans- en Thijssse-afdeeling in het populairwetenschappelijke Natuurhistorisch Museum, dat in de toekomst te Amsterdam zal verrijzen.

Voorts is gedacht aan de vervulling van een persoonlijke wensch van den overledene, t.w. de stichting van een werkgebouwtje in Thijssse's Hof, dat zal kunnen dienen als studie-localiteit (waarvoor reeds een kleine bibliotheek aanwezig is), voor het inrichten van tijdelijke

tentoonstellingen op natuurhistorisch gebied enz. Ten slotte zal dit fonds steun kunnen verleenen aan al datgene, wat kan strekken tot het opwekken

van de liefde voor en het behoud van natuur en landschap van ons land.

Het is de bedoeling ter verwezenlijking van de genoemde plannen een groote nationale inzameling te houden, waardoor ieder, die iets aan Thijssse te danken heeft, in de gelegenheid wordt gesteld bij te dragen aan de voortzetting van Thijssse's levenswerk.

Bijdragen, groote en kleine, zullen gaarne in ontvangst worden genomen door den Penningmeester van het Comité, den heer H. Kleijn, Noorder Amstellaan 83, Amsterdam-Z., die verzoekt de gelden te gireeren op zijn rekening bij de Rotterdamsche Bankvereniging N.V. te Amsterdam of op postgiro nr. 3011 ten name van genoemde bankinstelling met de toevoeging: „rekg. H. Kleijn, Eerbetoon Dr. Thijssse". Bijdragen kunnen eveneens gestort worden bij alle kantoren van de Rotterdamsche Bankvereniging N.V. ten gunste van den Penningmeester van het Comité, of hem per postwissel of op andere wijze toegezonden worden, doch vriendelijk wordt verzocht steeds toe te voegen: „Eerbetoon Dr. Thijssse".

Uit het Comité is een klein Comité van Uitvoering gevormd, bestaande uit:

Prof. Dr. TH. WEEVERS, *Voorzitter.*

H. KLEIJN, *Penningmeester*, Noorder Amstellaan 83, Amsterdam-Z.

G. A. BROUWER, *Secretaris*, de Genestetlaan 32, Bilthoven.

Thijsse en de molen van Breeveld

(door Koos van Brakel)

Wat heeft de Breeveldse molen nu te maken met Jac. P. Thijsse? Of beter gezegd het tegenwoordige gemaal van Breeveld.

Als je met de trein van Woerden naar Utrecht reist zie je ter hoogte van Breeveld een gemaal. Aan de onderbouw is duidelijk te zien dat het gemaal vroeger een poldermolen was. Behalve natuurliefhebber ben ik ook een liefhebber van molens en heb daarover veel molenliteratuur gelezen.

Wat ik me vooral herinnerde, het zal in de tachtiger jaren geweest zijn, dat in een van de boeken van molendeskundige Bicker Caarten een verhaal stond van of over Thijsse. In dat verhaal blikte hij terug naar zijn jeugd in Woerden, met name de molen van Breeveld.

Helaas wist ik niet meer in welk boek het stond, ik dacht vrij zeker te weten dat het in “*Met de kuierstok langs de molens*” stond. Gelukkig herinnerde ik me dat een broer van Dammis, Jan van 't Zelfde, ook een echte molenliefhebber is en zelfs Bicker Caarten persoonlijk heeft gekend.

Die zou me wel kunnen helpen dacht ik en zo was het ook. Een paar dagen later kreeg ik bericht van Dammis dat het artikel gevonden was, het stond in “*Molenspiegel – Het lied van de malende molen in proza en poëzie*” (1976), een prachtige bundel van verhalen bijeengebracht en toegelicht door A. Bicker Caarten. Ik mocht het boek lenen en het verhaal van Thijsse is in deze speciale Fluitenkruid te lezen, zie “**Iedere molen zingt zijn eigen lied**”.

De huidige eigenaar heeft het gemaal en de molenaarswoning in 2014 gekocht en omdat het gemaal een rijksmonument is wil hij het over een of twee jaar tijdens de Monumentendag openstellen voor het publiek. Het gemaal is overigens in goede staat en er mag van het waterschap af en toe gemalen worden. Het geeft een bezoek aan dit gemaal een extra dimensie te weten dat ook de jonge Thijsse hier vroeger gelopen heeft.

Iedere molen zingt zijn eigen lied

Een kleine zeventig jaar geleden had ik veel omgang met den molen van Breeveld, midden in de weiden tusschen Woerden en Harmelen. Hoe heerlijk was de wandeling daarheen, eerst van den grooten weg af langs de smalle kade van de bloemrijken Molenvliet, dan de molenberg zelf met het groote gevaarte van den molen en de ruischende wieken, die hun geweldig lied zongen. Want iedere molen zingt zijn eigen lied. En daarbinnen het kunstig, maar toch zoo eenvoudig tandraderwerk, de groote, sterke assen en de „vang", die de forsche beweging kon beheerschen. Dan de fraai gekrulde wieken, de mooie zeilen, het kruiwerk, alles even interessant, maar op veiligen afstand bekeken. In den molentocht stroomde het water toe en het kroos hoopte zich op tegen het krooshek. En wat was er te visschen: paling in den tocht en baarzen in den vliet. Zo is iedere molen een wereld op zich zelf vol aantrekkelijkheid. Onze negentiende-eeuwse schilders hebben dat op zijn mooist weergegeven, het innigst leek mij altijd Gabriël.

Foto omstreeks 1925

Dr. Jac. P. Thijsse

Dr. Jacobus Pieter Thijsse, natuurhistoricus, geboren in 1865 te Maastricht, overleden in 1945 te Overveen. Van 1874 tot 1878 woonde de familie Thijsse te Woerden en in die tijd leerde de jeugdige Jac. P. Thijsse het Zuid-Hollands-

Utrechtse polderland waarden en later schrijft hij daarover: „Daar verkenden wij vlijtig alle viswateren, met een oude kreupele visser tot raadsman en onnavolgbaar voorbeeld”

(Kees Hana. Feest in de natuur, Amsterdam, 1965, blz, 31).

Uit: Dr. Jac. P. Thijsse. Natuurbescherming en Landschapsverzorging in Nederland, Amsterdam, Wereldbibliotheek N.V., 1946, blz. 69.

De door Thijsse beschreven molen is die van polder Breeveld, gemeente Woerden, staande even benoorden de spoorlijn Woerden-Utrecht. Het was een achtkante met riet gedekte bovenkruier van het Zuid-Hollands-Utrechtse type, uitgerust met een vijzel. De molen werd in 1864 gebouwd, nadat zijn voorganger, een wipschepradmolen, was verbrand. In 1931 werd de molen onttakeld; de romp is nog ten dele aanwezig.

**Bovenstaand artikel, inc. de cursieve tekst, is overgenomen uit:
“Molenspiegel – Het lied van de malende molen in proza en poëzie” door A. Bicker Caarten (1976).**

Jac. P. Thijssse en natuureducatie

(door Hans van Os, januari 2015)

Een volksopvoeder: zo wordt Jac. P. Thijssse (1865-1945) in ons land gezien als het gaat om de natuurhistorische kennis. Niet alleen voor de Nederlandse natuurbescherming was hij van groot belang - ook in natuureducatie speelde hij een grote rol. Als geen ander wist hij de natuur te populariseren: hij kon er met zo veel enthousiasme over schrijven, dat mensen uit alle lagen van de bevolking interesse kregen voor hun eigen omgeving. Thijssse leerde Nederlanders hun natuur en hun landschap te waarderen.

Natuurstudiekamp op Walcheren (uit Natura juli 1932)

Aan het eind van de 19de eeuw stelde het onderricht in de 'kennis van de natuur' (zoals het vak biologie toen heette) niet zoveel voor. Leerkrachten hadden vaak weinig kennis en ervaring op dit gebied en waren daardoor meestal ook niet voldoende gemotiveerd. Er was bovendien weinig tijd beschikbaar voor het vak. Het biologieonderwijs dat gegeven werd, richtte zich op de natuur in verre, tropische oorden, niet op de natuur in Nederland. Het ging daarbij hoofdzakelijk om de vorm en bouw van dieren en hun organen. De stof werd behandeld aan de hand van boeken. Kinderen hadden vaak een afkeer van biologies, omdat ze alles uit een boekje moesten leren en geen planten en dieren buiten in de natuur te zien kregen. Thijssse was groot voorstander van aanschouwelijk onderwijs: kinderen zelf buiten de natuur laten beleven, ontdekken en ervaren. Weg met de lange theorielessen in de klas over biologie! Hij propageerde het naar buiten gaan (ook wel 'natuursport' genoemd) om zelf de natuur te ontdekken. Er werden voor de leerlingen schoolwandelingen georganiseerd om hen kennis te laten

maken met de natuur. Met die schoolwandelingen was Thijssse al begonnen toen hij in 1890 als 24-jarige onderwijzer op Texel werd aangesteld. Daar nam hij de jongens aan wie hij les gaf mee op lange tochten. Aanvankelijk maakte Thijssse vooral indruk op zijn leerlingen met het feit dat hij goed kon slootjespringen en niet zozeer met zijn kennis van de omgeving: de jongens namen hem vaak mee op sleeptouw over het eiland in plaats van andersom. Zoals Thijssse het verwoordde: “...door die gemeenschappelijke bemoeiingen werden we heel goede vrienden, temeer daar ik onvermoeid in 't loopen was en met een aanloop over breedere sloten kon springen dan de beste van hen.”

In 1892 verhuisde Thijssse weer terug naar Amsterdam, omdat zijn zwangere vrouw Helena heimwee had naar de stad. Daar bleef hij actief in het promoten van schoolwandelingen, zeker toen hij collega-onderwijzer Eli Heimans ontmoette, met wie hij goed bevriend raakte. Lopend door de stad onderwees Thijssse zijn leerlingen in onderwerpen als aardrijkskunde, geschiedenis en uiteraard biologie. Twee keer per week gingen ze een halve dag naar buiten, vaak naar het Vondelpark.

Thijssse's lessen waren ook op een andere manier vernieuwend: hij richtte de aandacht niet op individuele soorten, maar op levensgemeenschappen: dieren en planten die in afhankelijkheid van elkaar in een bepaalde omgeving (een biotoop) leven. Elke gemeenschap heeft in zo'n biotoop - of het nu weide, heide, bos, duin, strand of rivierengebied betreft - zijn eigen specifieke flora en fauna. Als we nu kijken naar de huidige praktijk van natuureducatie en het biologie-onderwijs in Nederland, dan is Thijssse's gedachtegoed daarin grotendeels terug te vinden - en nog altijd actueel!

Jac. P. Thijssse: een groot Nederlander

(door Hans van Os, januari 2015)

'Co', noemden zijn vrienden en zijn broers hem. Jacobus Pieter Thijssse, zo heette hij voluit. Maar de meeste Nederlanders kennen hem simpelweg als Jac. P.: misschien wel de beroemdste natuurbeschermer die Nederland ooit gekend heeft. Deze zomer precies 150 jaar geleden, op 25 juli 1865, werd Jac. P. Thijssse geboren in Maastricht. Een mooi moment om stil te staan bij het leven van deze toegewijde onderwijzer en veldbioloog.

De jonge Co groeide op als zoon van sergeant Jacobus Thijssse en Catharina Johanna Priester, als derde van vier zoons. Eerst woonde het gezin in het Noord-Brabantse Grave, later in Woerden - op beide plekken aan de rand van de stad, in een weids en ongerept boerenlandschap. Co was bijna dagelijks buiten in de natuur te vinden: spelend in de struiken of struinend langs de waterkant. Zo maakte hij rondom zijn ouderlijk huis op een positieve manier kennis met de natuur: *“Den tuin bij ons huis, de oevers van de Maas, de heide bij Escharen en het aardige riviertje de Raam; mijn moeder die met ons de bloementuintjes verzorgde; mijn vader, die een groot liefhebber was van wandelen en ons dikwijls mee nam”*, schreef hij later in een van zijn boeken. Geen wonder dus dat in zijn kindertijd zijn belangstelling voor alles wat groeide en bloeide ontstond.

Eli Heimans

Toen sergeant Thijssse werkloos werd, verhuisde het gezin naar Amsterdam. Daar ging Co - inmiddels veertien jaar oud - naar de Kweekschool voor Onderwijzers en Onderwijzeressen bij het Lager Onderwijs. Vooral het vak Geschiedenis der Natuur (gegeven door meneer C. Kerbert, die later directeur werd van Artis) sprak hem erg aan. In zijn vrije tijd bestudeerde hij de orchideeën in de veenmoerassen bij het Nieuwe Diep, of keek hij vogels. Op een winterochtend raakte de jonge Thijssse op weg naar school zelfs zo betoverd door een goudhaantje dat hij te laat kwam voor het eerste uur: muziekles. Er stond vioolles op het programma, maar zijn vingers waren van het turen door de verrekijker zo verkleumd geraakt dat hij de strijkstok niet kon vasthouden.

Na zijn opleiding ging Thijssse aan de slag als onderwijzer op diverse lagere scholen - eerst in Amsterdam, toen op Texel en vervolgens weer in Amsterdam. In 1921 werd hij leraar in de “Kennis der Natuur” aan het Kennemer Lyceum te Overveen. Een jaar later werd hij tevens leraar in de Plant- en Dierkunde aan de

Middelbare School voor Meisjes in Bloemendaal, en kreeg hij van de Universiteit van Amsterdam een eredoctoraat in de wis- en natuurkunde. Vaak ging hij met leerlingen naar buiten voor waarnemingen en observaties in de natuur. Het zelf ervaren en beleven van de natuur vond hij erg belangrijk. Zijn hele leven heeft Thijsse zich met tomeloze energie en enorm veel enthousiasme ingezet voor natuurstudie. Hij speelde een belangrijke rol bij de ontwikkeling van natuureducatie (net als zijn goede vriend Eli Heimans) en groeide uit tot een vermaard natuurbeschermer. Hij was als schrijver uiterst productief: hij schreef ruim 25 boeken, 19 Verkade-albums en zo'n 2000 artikelen in kranten en tijdschriften. Met Heimans schreef hij een serie van zes natuur-

boeken: 'Van vlinders, bloemen en vogels' was het eerste deel. Deze boekjes waren met name bestemd voor schoolkinderen, maar werden door volwassenen ook goed gewaardeerd. Thijsse en Heimans moedigden de lezers aan om zelf op onderzoek te gaan in de natuur en eigen waarnemingen te doen. De aanpak was verfrissend: de planten en dieren werden in onderlinge samenhang beschreven, als onderdeel van levensgemeenschappen. Andere bekende boeken van Thijsse zijn 'Het Vogeljaar', 'Het Vogelboekje', 'Omgang met planten', 'Bloemen in onze tuinen' en 'Onze duinen'. Hij was in 1896 mede-oprichter van 'De Levende Natuur', een tijdschrift dat nog steeds wordt uitgegeven. Ook stond hij aan de wieg van diverse natuurorganisaties (de bekendste is Natuurmonumenten), waar hij na oprichting vaak actief bleef als bestuurder. Bij Natuurmonumenten werd hij secretaris en bleef dat tot zijn dood (op 8 januari 1945). Via al zijn bestuursfuncties en publicaties heeft hij als ambassadeur belangstelling gekweekt voor de natuur en het landschap in Nederland - als geen ander heeft hij de kennis over de natuur gepopulariseerd. Daar moeten we hem, ook nu nog, bijzonder dankbaar voor zijn. Met recht wordt hij gezien als een groot Nederlander!

Verschenen bij W. VERSLÜYS, te Amsterdam:

HET VOGELJAAR

DOOR

JAC. P. THIJSSSE.

MET

14 Gekleurde platen van KEULEMANS en JAN VAN OORT
en tal van andere illustratiën.

Prijs ingebonden f 8.25.

(advertentie in *Natura* 1905)

Thijsse in brons

(door Koos van Brakel)

Vlakbij De Koog op Texel in het Nationaal Park Duinen van Texel kan je een gevarieerde wandeling maken op Natuurpad Het Alloo (Staatsbosbeheer). Het is op deze wandeling dat je een bronzen beeld van Jac. P. Thijsse kan tegenkomen, het beeld is vanaf Ecomare al zien.

De ons bekende beeldhouwer uit Kamerik, Taeke Friso de Jong kreeg opdracht om een beeld van Texelaar Thijsse te maken. Thijsse is afgebeeld als vogelaar. Het beeld is in 1998 door hotelhouder G.P. Wuis van hotel Opduin onthuld.

In de tentoonstelling in InBredius zijn de voorstudies te zien welke aan het maken van het beeld vooraf gingen.

foto bronzen beeld - Wil van der Stoel

foto onthulling – fotograaf onbekend